

lardı. Bunlardan Dukakinzâde, Dulkadiroğlu ile ittifak yapıp mektuplaştığı anlaşılınca bizzat Selim tarafından yaralanmış ve daha sonra da onun emriyle öldürülmüştür.

Bu sıralarda Şah İsmâil'den gayet yumuşak üslûpla yazılmış barış mektubu ile birlikte bir elçilik heyeti daha gelmişse de Yavuz İran şahının sözlerine güvenmediğinden gelen elçileri hapsedirmiştir.

Çaldıran muharebesinden sonra başta Diyarbakir olmak üzere birçok Doğu Anadolu şehri Osmanlılar'ın eline geçti. Böylece Selçuklular'dan sonra bozulan Anadolu birliği tekrar ve kalıcı olarak sağlanmış oldu. Bıyıklı Mehmed Paşa Diyarbakir beylerbeyiliğine getirildi, tarihçi İdris-i Bitlisî de müşavir olarak onun yanına verildi. İdris-i Bitlisî'nin gayretleriyle Harput, Meyyâfârikin, Bitlis, Hınıkeyfâ, Urfa, Mardin, Cezîre ve Rakka'ya kadar Güneydoğu Anadolu bölgesi ile Musul dolayları Osmanlı idaresine geçti. Tebriz-Halep ve Tebriz-Bursa İpek yolu Osmanlılar'ın kontrolüne girmiş oldu. Şii inancının yayılması büyük ölçüde durduruldu, geçici de olsa Safevî tehlikesi ortadan kalktı. Bu zaferden sonra Yavuz Sultan Selim "şah" unvanını kullanmaya başlamış, hatta bu unvan "Sultan Selim Şah" diye sikkelere de işlenmiştir. Yavuz'dan sonra gelen padişahlar da aynı unvanı kullanıp kendi dönemlerinde basılan paralara işlediklerinden bu unvanla basılan paralara "şâhi" denmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. 640 (Müftü Sarıgürz'ün fetvası); İdris-i Bitlisî, *Selîmnâme*, TSMK, Revan, nr. 1540, vr. 2^b. 16^a; Şükrî-i Bitlisî, *Selîmnâme*, TSMK, Hazine, nr. 1597, tür.yer.; Keşfi Mehmed Çelebi, *Selîmnâme*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2147, vr. 33^b-44^a; İbn Kemâl, *Risâle*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 621; a.mlf., *Selîmnâme*, TSMK, Hazine, nr. 1424, vr. 62^a vd.; Celâlzâde, *Selîmnâme*, TSMK, Revan, nr. 1247, vr. 39^b-41^a ve tür.yer.; Hasan-ı Rûmlî, *Ahşenû't-tevârîh* (nşr. C. N. Seddon), Baroda 1931, I, 135, 144-147, 149, 153; Feridun Bey, *Münşeat*, I, 379, 386-389; Haydar Çelebi, *Rûznâme* (Feridun Bey, *Münşeat* içinde), s. 396-402; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârîh*, II, 239 vd.; San Abdullah Efendi, *Münşeat*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3333, vr. 96^b-107^a; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 253-277; Selâhaddin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 1968, tür.yer.; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *TD*, XVII/22 (1968), s. 49-78; M. Tayyib Gökbilgin, "Çaldıran Muharebesi", *İA*, III, 329-331; J. R. Walsh, "Çaldırân", *EI*² (İng.), II, 7-8.

MUSTAFA ÇETİN VARLIK

ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz

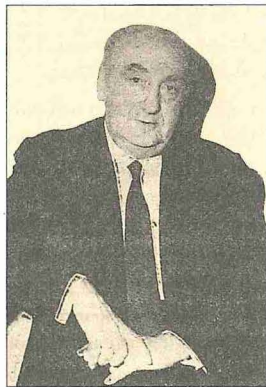
(1898-1973)

Türk şairi ve tiyatro yazarı.

18 Mayıs 1898'de İstanbul'da doğdu. Babası hazîne-i hâssa başmüfettişi Süleyman Nâfiz Bey, annesi Fatma Ruhiye Hanım'dır. Baba tarafından Trabzonlu bir aileye mensuptur. İlk ve orta öğrenimini Bakırköy Rüşdiyesi ile Hadîka-i Meşveret İdâdisi'nde tamamladı; bir süre devam ettiği Tıp Fakültesi'ni bitiremeyecek dördüncü sınıftan ayrıldı. 1918'de *İleri* gazetesinin yazı heyetinde çalıştı, 1922'de gazetenin temsilcisi olarak Ankara'ya gitti. 1922-1924 yılları arasında Kayseri Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. Daha sonra Ankara Muallim Mektebi'nde (1924), Ankara Kız ve Erkek liselerinde öğretmenliğe devam etti (1924-1932). İstanbul'a döndükten sonra da Vefa Lisesi, Kabataş Lisesi ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde öğretmenlik yaptı (1932-1946).

1946 yılında politikaya atılarak Demokrat Parti'den İstanbul milletvekili seçildi. 27 Mayıs 1960 İhtilâli'ne kadar milletvekilliği yaptı. İhtilâlde diğer Demokrat Parti milletvekilleriyle birlikte tutuklanarak Yassıada'ya gönderildi. Haziran 1960 - Eylül 1961 tarihleri arasında tutuklu kaldı ve suçsuz bulunarak salıverildi. Bir daha politikaya girmeyi ve son yıllarını Arnavutköy'deki evinde geçirdi. Bir vapur seyahati sırasında Fethiye civarında 8 Kasım 1973'te öldü. Mezarı Karacaahmet'tedir.

Şiire çok genç yaşta başlayan Faruk Nafiz'in 1913-1917 yılları arasında *Pe-yâm* ve *Servet-i Fünûn*'da neşredilen ilk şiirleri, gerek muhteva gerekse üslûp ve kelime kadrosu bakımından *Servet-i Fünûn* ve *Fecr-i Âtî* şiirinin özelliklerini taşımaktadır. Bunlarda Cenab Şa-

Faruk
Nafiz
Çamlıbel

habeddin, Tevfik Fikret ve Ahmed Hâşim'in tesirleri açıkça görülür. Şiirlerinin konusu ferdî aşk ve ıstıraplardır. Bu ferdî sanat anlayışı dolayısıyla, o sıralarda cemiyeti derinden sarsan I. Dünya Savaşı bile onun şiirlerinde fazla bir akis bulmamıştır.

1918'de ilk şiir kitabı *Şarkın Sultanları*'ni neşreder. Aynı yıl *Yeni Mecmua*, *Fağfûr*, *Şâir* gibi edebî mecmualarda da şiirleri yayımlanmaya başlar. Bu şiirlerle birlikte Faruk Nafiz'in edebî kişiliğinin yerine oturduğu görülür; artık aruza hâkimdir ve kendine has bir üslûbu vardır. Bu devreden sonra Faruk Nafiz'in şiirleri *Edebiyyât-ı Umûmiyye*, *Büyük Mecmua*, *Nedim*, *Ümid*, *Yarın*, *Süs*, *Yıldız* gibi pek çok dergide görülür. 1919'da sadece iki sayı çıkan *Edebi Mecmua*'nın müdürlüğünü yaptı. Bu dönem şiirlerinde de daha çok aşk konularını ele almıştır. Bunun yanı sıra özellikle *Büyük Mecmua*, *Nedim* ve *Ümid* dergilerinde I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgal edilen ülkemize dair "Bozgun", "Hisar", "Yaralı Arslan", "Münâcât" ve "İzmir" gibi şiirleri yayımlanır.

Faruk Nafiz'in sanat hayatında 1922'den sonra yeni bir dönem başlar. Bu tarihten itibaren Anadolu gerçeğini bizzat gören ve yaşayan şair artık bütünüyle cemiyete yönelir. Bu yeni sanat anlayışı ile yazdığı şiirler hece vezniyledir ve doğrudan doğruya o devirde hızlanan sade Türkçecilik cereyanına bağlıdır. Faruk Nafiz'in yeni sanat anlayışını, 1926'da *Hayat* mecmuasında yayımlanan "Sanat" şiirinde bir beyannâme haline getirdiği görülür. Burada Batı edebiyatı âdeti yok farzedilmekte ve cemiyete yönelme esas alınmaktadır. İstanbullu aydın ile Anadolu'daki halk arasında olumlu bir ilişkinin kurulması gerektiği belirtilirken Batı hayranlığı ve taklitçiliğinin karşısına da Anadolu insanı ve kültürü çıkarılmaktadır.

Şairin bu anlayış doğrultusunda yazdığı en meşhur şiiri "Han Duvarları"dır. Bu şiirle, daha önce itibarî bir tarzda ele alınan Anadolu gerçekçi ve sade bir bakışla anlatılmıştır. Faruk Nafiz bilhassa müdürlüğünü yaptığı *Hayat* mecmuasında Anadolu'yu, coğrafyasını, tabiatını ve Anadolu insanını, onun meselelerini anlatan, halk edebiyatı kaynaklarıyla da beslenmiş şiirler yazmıştır. Bu şiirlerle birlikte edebiyatımızda "memleket edebiyatı" denilen bir cereyan başlar.

Faruk Nafiz aruzla yazdığı şiirlerde Yahya Kemal'i üstat kabul eder ve onun aç-

ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz

tığı yoldan yürür. Daha sonra hece ile yazdığı şiirlerde aruzda sağladığı âhen-
gi hecede de kurmaya çalışır ve bunda
da büyük ölçüde başarılı olur. Aynı yıllar-
da kendisi gibi hece vezniyle yazan Enis
Behiç, Yusuf Ziya, Halit Fahri ve Orhan
Seyfi ile birlikte "Beş Hececiler" (bk. BEŞ
HECECİLER) adı verilen grup içerisinde
mütalaa edilir.

Akbaba (1934), *Karikatür* (1936), *Mi-
zah* (1946) dergilerinde 800'den fazla
mizahî şiiri yayımlanan Faruk Nafiz'in bir
de mizah yazarlığı cephesi vardır. Çam-
libel, Çamdeviren, Çamlıvıran, Deli Ozan,
Akıllı Ozan gibi takma adlarla yazdığı
bu şiirlerde daha çok memleket mese-
lelerini, siyasî çekişmeleri ve dil konula-
rını işlemiştir.

Faruk Nafiz ayrıca tiyatro eserleri ka-
leme almış ve manzum mektep temsil-
leri yazmıştır. Köy meselelerini işleyen
Canavar ile (1926) devletin o yıllarda-
ki resmî tarih tezini destekleyen *Akun*
(1932), *Özyurt* (1932) ve *Kahraman* (1933)
bunların en tanınmışlarıdır.

Eserleri. *Şiirler. Şarkın Sultanları* (İs-
tanbul 1918); *Dinle Neyden* (İstanbul
1335); *Gönülden Gönüle* (İstanbul 1919);
Çoban Çeşmesi (İstanbul 1926); *Suda
Halkalar* (İstanbul 1928); *Bir Ömür Böy-
le Geçti* (İstanbul 1932); *Elimle Seçtik-
lerim* (İstanbul 1934); *Boğaziçi Şarkısı*
(Sadettin Kaynak ile birlikte, İstanbul 1936);
Tatlı Sert (mizahî şiirler, İstanbul 1938);
Akuncı Türküleri (İstanbul 1938); *Akar-
su* (İstanbul 1940); *Heyecan ve Sükûn*
(İstanbul 1959); *Zindan Duvarları* (1960'
lardan sonra yazmaya başladığı kıta tar-
zında şiirleri, İstanbul 1967); *Han Duvar-
ları* (İstanbul 1969).

Tiyatrolar. *İlk Göz Ağrısı* (Paul Her-
vieu'den adapte, İstanbul 1922); *Sevki
Tabîi* (H. Kistemaekers'den adapte, Ser-
met Muhtar Alus'la birlikte, 1925'te sahne-
lenen bu çalışması basılmamıştır); *Can-
avar* (İstanbul 1926); *Akun* (İstanbul 1932);
Özyurt (İstanbul 1932); *Kahraman* (İs-
tanbul 1933); *Ateş* (İstanbul 1939); *Dev Ay-
nası* (adapte, 1945'te oynanmış fakat basıl-
mamıştır); *Yayla Kartalı* (İstanbul 1945).
Mektep Temsilleri. *Numaralar* (İstanbul
1928); *Bir Demette Beş Çiçek* (İstanbul
1933); *Yangın* (İstanbul 1931); *Hanım Şiir
Yazacak, Yeni Üsûl, Mektublar* ile birlikte,
İstanbul 1933); *Kanbur* (Yarın mecmua-
sında yayımlanıp yarım kalmış, 1922). Fa-
ruk Nafiz'in bunlardan başka *Yıldız Yağ-
muru* (İstanbul 1936) adlı bir roman de-
nemesiyle *Tevfik Fikret*, *Hayatı ve Eser-
leri* (İstanbul 1937) adlı biyografi çalışma-

sı vardır. Ayrıca çeşitli dergi ve gazete-
lerde hâtıra, sohbet, makale ve deneme-
leri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Ziya (Ortaç), *Faruk Nafiz: Hayatı ve
Eserleri*, İstanbul 1937; a.mlf., "Çoban Çeş-
mesi", *Güneş*, nr. 4, İstanbul 10 Şubat 1927;
Nihad Sami Banarlı, *Faruk Nafiz ve Seçilmiş
Şiirleri*, İstanbul 1949; Mehmet Kaplan, *Şiir
Tahlilleri*, İstanbul 1965, II, 6-18; Hilmi Yüce-
baş, *Bütün Cepheleriyle Faruk Nafiz: Hayatı,
Hatıraları, Şiirleri*, İstanbul 1974; Fevziye Ab-
dullah Tansel, "Faruk Nâfiz Çamlıbel", *KAM*,
III/1 (1974), s. 38-51; a.mlf., "Faruk Nâfiz Çam-
libel'in Kullandığı İğreti Ad ve Gizli İmza-
lar", a.e., XII/4 (1983), s. 43-55; a.mlf., "Faruk
Nâfiz Çamlıbel'in İsmâil Vecih İğreti Adıyla
Üç Hicviyesi", a.e., XV/1 (1986), s. 18-29; Fa-
hir İz, "Çamlıbel", *El² Suppl.* (İng.), s. 167-168.

HALİL HADİ BULUT

ÇAN

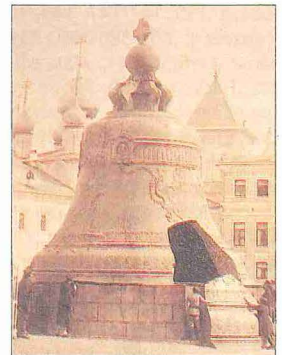
Bir olayı duyurma, haberleşme,
alarm gibi pratik amaçlar yanında
kötü ruhları ve cinleri kovma,
halkı ibadete çağırma gibi
maksatlarla kullanılan bir alet.

Eski Türkler'de gang, çang, çeng, çong,
çung; bazı Batı dillerinde clocca, signum,
campana, nola, cloche; Arapça'da nâkûs,
ceres; Farsça'da nâkûs ve zeng kelime-
leriyle ifade edilir. İlk defa nerede ve ne
zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilin-
memektedir. Bazı yazarlar ahid sandı-
ğı'nın bulunduğu kutsal mekâna giren-
lerin giymesi gereken Hz. Hârûn'un özel
elbisesine asılı çingirakları çanla ilgili ilk
işaretler saymışlarsa da (ERE, VI, 313)
mevcut bilgilere göre muhtemelen çan
ilk defa milâttan önce 1000 yıllarında
Çin'de kullanılmaya başlanmış ve bura-
dan Batı'ya doğru yayılmıştır. Çanın baş-
langıçta insanları tehlikelerden koru-
mak maksadıyla kullanıldığı sanılmakta-
dır. Nitekim bazı eski toplumların, yer-
yüzünü doldurduğuna inanılan kötü ve
zararlı cinleri insanlardan uzaklaştırmak
için çan çaldıkları bilinmektedir. Hristi-
yanlardaki çan kültürünün de böyle bir hu-
rafeden kaynaklandığı sanılmaktadır.

Çanın, cinleri veya kötü ruhları kovma
fonksiyonu yanında Doğu'da ve Batı'da
yaygınlık kazandıkça kullanım alanları
da çoğalmıştır. Budist merasimlerinde
çanlar önemli bir rol oynardı, tapınakla-
ra çan asılır ve ibadete çağırma için ça-
lınırdı. Brahmanlar'da çan kurban mera-
siminin vazgeçilmez unsuru idi ve düş-
manlara korku salan sesiyle bir güç kay-
nağı sayılırdı. Madraslı Todolar, tanrıyı

boyunda çan asılı bir boğa şeklinde res-
mederlerdi. Burma'da çoğunlukla kut-
sal mekânlarda çan bulunurdu. Batı Af-
rika'da büyü kâhinler / doktorlar suç
işleyenlerin evlerinin önünde çan ça-
larak dolaşır ve bu şekilde onlara bir tür
mânevî ceza verirlerdi. Grekler'de paza-
rın veya hanların açılışını duyurmak, bi-
rine gece nöbeti geldiğini haber vermek
gibi basit işler yanında ölü gömerken
kötü ruhların oradan uzaklaştırılması
maksadıyla da kullanılırdı. Atina'daki Pro-
serpine rahipleri halkı ibadete çağırma-
k için çan çalarlardı. Akdeniz çevresinde
Geç Roma dönemine kadar ibadete ça-
ğırma maksadıyla çan çalınmamıştır.
Nitekim eski Mısır, Filistin ve Asur'da
bunun için trampet kullanılırdı. Yahudi-
ler ve Hintliler'de aynı maksatla boru ça-
lındığı bilinmektedir. Eski Amerika'da da
metal çan kullanılmıştır. Pueblo Kızılder-
rilileri sihir maksadıyla çan veya çingir-
ak takarlardı. New Mexico ve Arizona'-
daki eski şehir kalıntılarında bakır çan-
lar bulunmuştur (ERE, VI, 313 vd.).

Hristiyanlık'tan önce eski Yunan ve
Roma'da çan kullanımı mevcut olmakla
birlikte ilk üç asır boyunca hristiyanla-
ra yapılan zulüm ve baskılar karşısında
ibadetler gizli ifa edildiğinden çan ça-
lma yoluna gidilememiştir. Hristiyanlar
bu imkâna ancak Milano Fermanı'ndan
sonra kavuşabildiler (m.s. 313). Hristi-
yanlık dünyasında çanın ibadete davet
aracı olarak kullanılmasına Kuzey Afri-
ka manastırlarında başlanmış (V-VI. yüz-
yıl), daha sonra da Batı ülkelerine yayıl-
mıştır. VIII. yüzyıldan itibaren piskopo-
lar tarafından "mukaddes su" ile yıka-
nan çan (çan vaftizi), böylece kilisenin aslı
unsurlarından biri haline gelmiştir. Çan
vaftizi, çanın aslında put olduğu, kutsal
su ile yıkanmak suretiyle hristiyanlaştı-
rılması gerektiği inancından kaynaklan-
mıştır. Bu uygulamada çanın vaftiz edi-
lerek koruyucu gücünün arttırılabilece-
ği kanaatinin de tesiri olmuştur. Her ne

"Çanların şahı"
adıylan
Kremlin
Sarayı'ndaki
çanın
XIX. yüzyıl
başlarına ait
bir resmi
(İÖ Ktp., Albüm,
nr. 91.238)